

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.43>
УДК 340.1+342.56

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Бліхар М. М.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
(м. Львів, Україна)*

Крикавська І. В.,

*кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
(м. Львів, Україна)*

Бліхар М. М., Крикавська І. В. Правова характеристика взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства.

У статті обґрунтовується думка про те, що процес оцінювання судової влади посідає особливе місце в системі взаємодії держави та громадянського суспільства. Держава і громадянське суспільство, постійно взаємодіючи, являють собою своєрідну систему стримувань та противаг, яка дозволяє віднайти певний баланс, захистити людину від свавілля влади та сформувати якнайширше коло людей, для яких правомірна поведінка є усвідомленою необхідністю. І саме судова влада відіграє у цьому процесі ключову роль, оскільки сприяє захисту або відновленню порушених прав людини, інтересів держави виключно в межах правового поля. Однак і діяльність судової влади підлягає певному контролю з боку держави та громадянського суспільства, які взаємодіють між собою. Констатовано, що взаємодія суспільства і держави – це не тільки про вирішення проблем, а й процес їх зближення, об'єднання, відхід від сприйняття держави як контролюючого органу, який встановлює певні рамки, обмеження для суспільства загалом та окремої людини зокрема; вона наближає нас до розуміння держави як утворення, яке має на меті через гармонізацію суспільних відносин захистити людину. Така взаємодія є необхідною для забезпечення надання адекватної оцінки діяльності та ефективності функціонування даної гілки влади, а також з метою реалізації своїх прав і виконання обов'язків суб'єктами цієї взаємодії. Взаємодію, як процес обопільної діяльності двох або більше суб'єктів з метою досягнення певних наслідків, можна структурувати на такі елементи: суб'єкти взаємодії, об'єкт взаємодії, взаємні зв'язки між суб'єктами, зміни, викликані взаємодією суб'єктів. Обґрунтовано, що взаємодію держави та громадянського суспільства в процесі оцінювання судової влади можна розглядати як систему, яка виконує певні функції з метою досягнення своєї мети, характеризується наявністю взаємозв'язаних елементів, чітко визначеними формами взаємодії.

Ключові слова: адміністративне право, правова характеристика, взаємодія, громадянське суспільство, правова держава, судова влада.

Blikhar M. M., Krykavska I. V. Legal characteristics of interaction of judiciary bodies and institutions of civil society.

The article substantiates the opinion that the process of assessing the judiciary has a special place in the system of interaction between the state and civil society. The state and civil society, constantly interacting, are

a kind of system of checks and balances that allows you to find a balance, protect people from the tyranny of power and form the widest possible circle of people for whom lawful behavior is a conscious necessity. And it is the judiciary that plays a key role in this process, as it contributes to the protection or restoration of violated human rights, the interests of the state exclusively within the legal field. However, the activities of the judiciary are subject to some control by the state and civil society, which interact with each other. It is stated that the interaction of society and the state is not only about solving problems, but also the process of their convergence, unification, departure from the perception of the state as a controlling body that sets certain limits, restrictions for society in general and individuals in particular; it brings us closer to understanding the state as an entity that aims to protect people through the harmonization of social relations. Such interaction is necessary to ensure an adequate assessment of the activities and effectiveness of this branch of government, as well as to exercise their rights and responsibilities of the subjects of this interaction. Interaction, as a process of mutual activity of two or more subjects in order to achieve certain consequences, can be structured into the following elements: subjects of interaction, object of interaction, mutual relations between subjects, changes caused by interaction of subjects. It is substantiated that the interaction of the state and civil society in the process of assessing the judiciary can be considered as a system that performs certain functions in order to achieve its goal, characterized by the presence of interconnected elements, clearly defined forms of interaction.

Key words: administrative law, legal characteristics, interaction, civil society, rule of law, judiciary.

Постановка проблеми. Взаємодія держави та громадянського суспільства є вкрай необхідною безпосередньо для їх поступального розвитку через вирішення спільних проблемних питань, що виникають, напрацювання подальших кроків, механізмів для уникнення появи або ж мінімізації негативних явищ та їх наслідків у конкретних сферах життєдіяльності людини, суспільства та держави. Загалом, поняття «взаємодія» можна трактувати як обопільну діяльність двох або більше суб'єктів, спрямовану на досягнення певної мети, яка матиме позитивні наслідки для них. Держава і громадянське суспільство не взаємодіють хаотично, цей процес відбувається у чітко встановлених межах з використанням конкретних методів та форм, які санкціоновані обома сторонами. Найчастіше такі взаємодії спрямовані на оцінку діяльності певних суспільних інститутів та вироблення на її основі ефективних механізмів для вирішення конкретних проблем, подолання кризових явищ в житті суспільства та держави. З огляду на це, метою пропонованої наукової розвідки є дослідження адміністративно-правового виміру взаємодії держави та громадянського суспільства у процесі оцінювання судової влади.

Аналіз дослідження проблеми. Досягнення обраної мети передбачає аналіз праць дослідників, тих хто тією чи іншою мірою вивчав проблематику взаємодії держави та громадянського суспільства у процесі оцінювання судової влади. Посилання на їхні праці та розробки будуть подані у тексті наукової розвідки з обґрунтуванням основ, що стали теоретико-методологічним підґрунтям цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія суспільства і держави – це не лише про вирішення проблем, а й процес їх зближення, об'єднання, відхід від сприйняття держави як контролюючого органу, який встановлює певні рамки, обмеження для суспільства загалом та окремої людини зокрема; вона наближає нас до розуміння держави як утворення, яке має на меті через гармонізацію суспільних відносин захистити людину. Зрештою, «... аналіз визначень взаємодії, які використовуються в адміністративно-правовій теорії, дає змогу виділити такі його ознаки: діяльність по здійсненню спільних завдань, яка виконується в межах визначених нормативно-правовими актами повноважень, ґрунтується на принципі законності, що зумовлює використання чітко встановлених методів і форм; дана діяльність вимагає залучення значної кількості суб'єктів, наділених широким колом повноважень; суб'єкти взаємодії постійно впливають один на одного, внаслідок зазначеного впливу виникають ефективні управлінські рішення відповідно до вирішення поставлених завдань; діяльність взаємодії суб'єктів проводиться в межах визначеної законодавцем компетенції, внаслідок чого проявляється та характеризується зміст і сутність, обсяг такої взаємодії; злагодженість, гармонія й узгодженість є невід'ємними характеристиками взаємодії суб'єктів правоохоронних органів; мета, ціль і результат є основними двигунами діяльності по взаємодії суб'єктів правоохоронних органів, що є значно ширшою і складнішою, ніж межі, мета та призначення діяльності одного органу, що є мотиваційним поштовхом щодо спільної діяльності по реалізації функцій держави; рухомою ознакою даної діяльності є ініціативність однієї зі сторін суб'єктів взаємодії; суб'єктам взаємодії притаманний незалежний,

рівноправний характер стосунків, що базується на партнерських відносинах, які розриваються у разі вирішення поставленої задачі на досягнення встановленої мети; має програмний упорядкований характер» [1, с. 153].

На основі вказаного вище ми можемо охарактеризувати взаємодію держави і громадянського суспільства як рівноправну полісуб'єктну діяльність, яка проводиться у межах та формах, визначених законом, з метою вирішення конкретних проблем, що виникають у процесі їх (держави та громадянського суспільства) розвитку. «В Україні відсутність ефективної взаємодії між органами державної влади та суспільними інститутами є однією з ключових проблем державного управління. Від її успішного вирішення безпосередньо залежить подолання негативних владних явищ, як от корупція, лобіювання інтересів фінансово-промислових груп, закритість, безвідповідальність, непрофесіоналізм представників влади та ін., і, відповідно, рівень довіри до влади та легітимності останньої. Своєю чергою, використання можливостей громадянського суспільства дає змогу підвищити ефективність управлінських рішень та розв'язання суспільних проблем» [2, с. 88].

Сьогодні одним із пріоритетних напрямів для України є побудова правової держави та громадянського суспільства. На цьому шляху все ще існує чимало проблем і перешкод, чільне місце серед яких займають проблеми, пов'язані з діяльністю судової гілки влади. Попри проведення судової реформи, суд для українців поки не став тим інститутом, який діє виключно в інтересах справедливості у межах, визначених законом. Чисельні соціологічні дослідження, попри певні позитивні зрушення, все ще фіксують низький рівень довіри населення до суду. Сьогодні в Україні рівень довіри до судової влади становить всього 10 % [3]. Саме тому взаємодія держави та громадянського суспільства у процесі оцінювання судової влади сьогодні є актуальною, найперше задля досягнення мети правосуддя – справедливості.

Взаємодію держави та громадянського суспільства в процесі оцінювання судової влади можна розглядати як систему, яка виконує певні функції з метою досягнення своєї мети, характеризується наявністю взаємозв'язаних елементів, чітко визначеними формами взаємодії. Щоб якнайповніше охарактеризувати взаємодію держави та громадянського суспільства у процесі оцінювання судової влади, вважаємо за необхідне виокремити такі її структурні елементи: суб'єкти взаємодії; об'єкт взаємодії; форми взаємодії; зміни, викликані взаємодією суб'єктів.

За найпростішим визначенням суб'єкт взаємодії – це учасник певних відносин, який наділений правами та обов'язками. «Адміністративна діяльність – цілеспрямована практична діяльність уповноважених учасників соціальних процесів щодо впорядкування й узгодження соціальних систем і процесів з використанням засобів, методів та способів, характерних для владної діяльності» [4, с. 43]. Держава виступає учасником взаємодії через свої органи та їх посадових осіб, які наділені правами та обов'язками у конкретній сфері. Так провадиться адміністративна діяльність. Другим суб'єктом взаємодії виступає громадянське суспільство, яке через суспільні інститути (громадські організації, юридичних та фізичних осіб, які зацікавлені у конкретних питаннях), мета діяльності яких спрямована на захист прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, взаємодіє з органами державної влади задля оцінювання діяльності судової влади. Разом ці учасники й утворюють поняття суб'єкта взаємодії у процесі оцінювання судової влади. Тобто це ті суб'єкти, які відповідно до закону наділені певними правами та сукупністю обов'язків, що визначають спрямованість їх спільної діяльності з метою оцінювання судової влади вироблення певних пропозицій та їх реалізація з метою підвищення ефективності діяльності судової влади в Україні.

У теорії науки об'єктом вважають те, заради чого вчиняють певні дії. Для правових наук об'єктом виступає те, для чого виникають правовідносини. В нашому випадку, об'єктом взаємодії держави та громадянського суспільства у процесі оцінювання судової влади виступають суспільні відносини, потреби, інтереси, які здійснюються в межах владної діяльності та повинні бути відповідно регламентованими. Ми можемо стверджувати, що об'єкт взаємодії держави і громадянського суспільства в процесі оцінювання судової влади має тричленну структуру: людина і громадянин, суспільство, держава. Як зазначає В. Фатхутдінов, «суб'єктивне право, юридичний обов'язок і законний інтерес є об'єктами правової охорони» [5, с. 131]. Тобто об'єктом цієї системи виступає сукупність прав, обов'язків та законних інтересів людини і громадянина і процеси, пов'язані з їх забезпеченням шляхом звернення до суду.

У принципі, «... Взаємодія органів влади з інститутами громадянського суспільства виступає вагомим чинником демократизації держави та є невід'ємним елементом правової демократичної держави,

в якій відповідні права мають реальний, а не декларований характер. Участь громадянського суспільства у політико-правовому житті країни має забезпечувати ефективність прийняття управлінських рішень, а також сприяти формуванню системи права на основі ціннісного визначення прав і свобод людини, громадянина та захисту їх законних інтересів» [6, с. 142]. Ще одним елементом, який ми виокремили, є форми взаємодії держави та громадянського суспільства. «Чітко закріплені на рівні законодавства форми взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства є необхідною умовою їхньої прозорої та ефективної діяльності. Досвід провідних демократичних держав свідчить, що рівень взаємодії публічної влади з громадським сектором безпосередньо впливає на якість і своєчасність реалізації функцій державної публічної влади» [7, с. 145].

Основними формами взаємодії держави та громадянського суспільства у процесі оцінювання судової влади є: 1) створення та функціонування координаційних органів. Створення та функціонування координаційних органів дає змогу певним чином узгоджувати дії, спрямовані на виявлення та подолання кризових явищ у сфері судоустрою та здійснення судочинства, дозволяє залучати висококваліфікованих спеціалістів до вирішення певних проблем в конкретній сфері діяльності судової влади; 2) спільне вироблення та подальше прийняття конкретних рішень, що спрямовані на усунення негативних явищ, які мають місце в діяльності судової влади. У процесі судової діяльності, попри її чітку регламентацію, існує чимало проблем, які потребують негайного вирішення. Більш виваженими та практично спрямованими будуть рішення, прийняті спільно державою та громадянським суспільством, оскільки враховуватимуть обоюсторонні інтереси; 3) реалізація прийнятих положень у практичній діяльності судової влади. Усі положення, які були схвалені щодо оцінки діяльності судової влади та її вдосконалення, повинні носити не тільки декларативний характер, а й бути реалізованими на практиці. Адже повне вирішення проблемних питань дозволяє у майбутньому уникнути їх повторної появи; 4) громадський контроль за діяльністю судової влади. Оскільки гілки влади в Україні є незалежними одна від одної, то з метою уникнення можливого свавілля є необхідним незалежний контроль за її діяльністю. Це дозволить не лише уникнути свавілля влади, а й виявити та ефективно усунути наявні проблеми, демократизувати галузь та забезпечити безумовне дотримання принципу верховенства права.

Наслідком взаємодії держави та суспільства у сфері оцінювання судової влади стало прийняття Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки, у якій визначено першочергові завдання, вирішення яких дозволить вітчизняній системі здійснення судочинства наблизитися до кращих міжнародних судових практик. Такими завданнями є наступні: Окреслення кола проблем щодо законодавства про судоустрій, статус суддів, судочинство та інститути правосуддя; визначення напрямів удосконалення положень Конституції та законів України, першочергових заходів з модернізації судоустрою, статусу суддів, судочинства та інститутів правосуддя; забезпечення координованості та збалансованості процесу удосконалення з урахуванням подальшої гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу; підвищення ефективності організації судової влади та інститутів правосуддя, зміцнення довіри до них суспільства [8].

Висновки. Підсумовуючи проведене дослідження задекларованої у темі наукової проблеми, необхідно відзначити, що завдяки взаємодії держави та громадянського суспільства у процесі оцінювання судової влади стає можливим: виявити проблемні питання у діяльності судової влади та пов'язані з ними негативні явища у розвитку судоустрою в Україні; оцінити ризики, які можуть настати у випадку невіршення певних проблем у даній сфері; узгодити спосіб реагування на проблемні аспекти, який буде максимально ефективним у кожній конкретній ситуації; сприяти правотворчій діяльності; проводити постійний моніторинг ступеня та ефективності реалізації державної політики у сфері судочинства загалом та окремих її аспектів зокрема; здійснювати просвітницьку діяльність серед населення з метою інформування про діяльність судової влади, певні нововведення у цій сфері життєдіяльності громадянського суспільства і держави.

Список використаних джерел:

1. Стрельченко О. Адміністративно-правова характеристика взаємодії Національної поліції України з громадськістю. Підприємство, господарство і право. 2020. № 10. С. 148–155. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/10/26.pdf>
2. Месюк М. П. Взаємодія інститутів влади та громадянського суспільства в Україні в контексті

евроінтеграційних процесів. Державне управління. 2018. С. 87–93. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2018/20.pdf

3. Програма «Нове правосуддя». Опитування стосовно довіри до судової гілки влади, суддівської незалежності та підзвітності, сприйняття корупції та готовності повідомляти про її прояви. URL: <https://newjustice.org.ua/uk/novini/rezultati-natsionalnih-opituvan-naselennya-ta-pravnikiv-yaki-ye-uchasnikami-sudovih-provazhen-shhodo-doviri-do-sudovoyi-gilki-vladi-suddivskoyi-nezalezhnosti-j-pidzvitnosti-sprijnyattya-korupsiyi-ta/>

4. Кунев Ю. Д., Дувінг В. О. Публічно-адміністративна діяльність – об'єкт адміністративно-правової науки. Правова позиція. 2019. № 4 (25). С. 40–48.

5. Фатхутдінов В. Г. Поняття суб'єктів, об'єктів та змісту адміністративно-правових відносин у сфері громадської безпеки. Держава та регіони. Серія: Право. 2018. № 1 (59). С. 127–132.

6. Дніпров О. Взаємодія органів виконавчої влади та громадських інституцій: адміністративно-правовий аспект. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 4. С. 138–143. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/4/21.pdf>

7. Кравцова З. С. Громадський контроль за здійсненням державної влади в Україні. Правові засади взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства в Україні та зарубіжних країнах : тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29 листопада 2019 р.)/ Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2019. С. 142–146.

8. Указ Президента України Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>